

Studiedag

Over de drempel

Op zoek naar nieuwe symbolen en rituelen
in onze uitvaart- en rouwcultuur.

Vrijdag 2 december 2011

De Factorij in Schaarbeek

*Terwijl jij almaar lichter werd
en hoger leek te stijgen
klampten wij ons vast
aan brood en chocolade,
washandjes, ziekenhuisspijlen,
weerberichten, spreuken op muren*

*Terwijl wij elkaars hand vasthielden
en de korte haartjes streelden
die als eendendons jouw hoofd bedekten
ben jij ons verderlicht ontstegen*

*Terwijl wij elkaar moed inbliezen
ben jij ons tussen neus
en lippen door
zingend ontsnapt*

Mariët Mesdag

Cover: Dick Stoffers

De drempel verwijst naar twee werelden. We bevinden ons op een grensvlak, van de oude wereld moeten we afscheid nemen en de nieuwe wereld is nog onbekend. Het ritueel heeft hierbij een belangrijke functie.

Ondanks de ontkerkelijking blijken we moeilijk zonder ritueel afscheid te kunnen nemen van onze doden. De manier waarop we echter met de dood omgaan verandert. Religieuze tradities verdwijnen en nieuwe rituelen ontstaan. Er wordt veel meer waarde gehecht aan een persoonlijke vormgeving van het afscheid en aan een individuele en persoonlijke uitvaart. De nadruk komt te liggen op de biografie of het levensverhaal van de overledene met persoonlijke verhalen en symbolen die naar hem of haar verwijzen.

Graven worden versteende brailletekens van afscheid en rouw, vroeg gestorven kinderen worden stralende sterren op het web, de as van dierbaren wordt verwerkt in sieraden of in een vuurpijl de lucht in geschoten, het bermmonument als aanklacht en plek van rouwverwerking, de collectieve rouw en de stille optochten na zinloos geweld krijgen een politieke boodschap.

De opkomst van internet, sociale media, facebook en blogs leiden tot de creatie van nieuwe rituelen.

Via webpagina's kan men nog iets tegen de dode zeggen, volgens de antropoloog Eric Venbrux is dit een moderne vorm van voorouderverering. Digitale herdenkingsmonumenten, memorialpagina's, een digitale en interactieve vorm van rouwen raakt steeds meer in de mode.

Nadat we de dood ont-eigend hebben en de dode 'dood-gezwegen' bieden de nieuwe media een forum om te communiceren met nabestaanden en te praten over de overledene en hem of haar te herdenken.

We ontlenen symbolen en rituelen uit andere culturen en er ontstaan ook verschillende uitingen van publieke rouw waarbij traumatische verlieservaringen in de gemeenschap veel aandacht krijgen van de media.

Dit symposium wil de actuele ontwikkelingen op het vlak van afscheid en rouw belichten, de rituele creativiteit in uitvaart- en rouwzorg aanmoedigen en wil ieder die hierbij betrokken is samen brengen om ideeën en ervaringen uit te wisselen.

Programma

08u30 Onthaal en koffie

09u30 Welkom en inleiding **'Over de drempel'**
door Johan Maes

09u45 **Kunnen wij nog rouwen?**
door Jan Bleyen, doctor in de geschiedenis

In zijn bijdrage stelt historicus Jan Bleyen het succesvolle cliché ter discussie dat we vandaag niet langer zouden kunnen rouwen. Aan de hand van bidprentjes, getuigenissen, en ander materiaal toont hij hoe onze cultuur van dood en rouw niet zozeer verdwenen is of verarmd, als wel verhuisd en veranderd.

10u30 **Rouwen in cyberspace**
door Gust De Meyer,
hoogleraar communicatiewetenschappen

De jongste tijd wordt rouwen in het echte leven vervangen door of aangevuld met rouwbetuigingen in de virtuele wereld van het Internet en sociale media. Kan men hier spreken van een degradatie of integendeel van een waardevolle nieuwe benadering van het rouwproces?

11u20 Pauze

11u50 **Verder zonder jou**

door Daan Westerink, journalist,
verlies- en rouwdeskundige

Wanneer jongeren een dierbaar iemand door de dood verliezen, is alles ineens anders. Mensen in hun omgeving weten niet altijd hoe het met hen gaat, laat staan hoe ze met hen moeten omgaan. Ook de sociale media spelen een belangrijke rol bij jongeren. Wil je weten of je de enige bent die niet kan slapen door de dood van je broertje? Even naar Facebook of Twitter, en je hebt zo tien nieuwe vrienden die hetzelfde meemaakten. Je hoeft de deur niet meer uit om lotgenoten te vinden.

13u00 **Lunch**

14u00 Workshops

1. Ankers in woelig water

door Gerke Verthriest, (rouw)therapeute en
freelance vormingswerkster
(2 uur)

We staan stil bij de werkzame elementen van rituelen in het leven van alledag. De deelnemers krijgen kapstokken om die rituelen te creëren die het best aansluiten bij hun behoeften. Een interactieve workshop voor wie wil ervaren dat rouwrituelen ons in contact brengen met onze innerlijke en uiterlijke krachtbronnen.

2. Schrijven over je verlies – de cirkel rond maken

door Daan Westerink, journalist,
verlies- en rouwdeskundige
(2 uur)

Schrijven is een van de manieren om stil te staan bij mooie en verdrietige gebeurtenissen. Door je eigen herinneringen, en die van anderen aan deze persoon op te schrijven, maakt dat het verhaal rond. Tijdens deze schrijfworkshop krijgt u de gelegenheid om onder begeleiding te beginnen met het schrijven van een biografie over die ene, dierbare overledene. Door vragen te beantwoorden maakt u een reis van het soms verre verleden tot en met het hier en het nu. Bon voyage!

3. Klanken van troost

door Katelijn Vanhoutte, zangtherapeute
(2 uur)

In veel culturen wordt er gezongen om een verlies te verwerken, luidkeels of neuriënd, religieuze of profane liederen, individueel of in groep. In deze workshop komen we samen en zingen rouw, overgangs- en troostliederen.

4. A) Ruimte voor afscheid tussen dood en rouwmaaltijd

door Tjeu Leenders,
verantwoordelijke van De Zeven Eiken vzw
(1 uur)

De periode tussen dood en rouwmaaltijd biedt unieke mogelijkheden tot afscheid nemen. Vanuit zijn 15 jaar ervaring met het begeleiden van families tussen dood en rouwmaaltijd zal Tjeu Leenders concreet en praktisch dit thema behandelen.

B) De dood in kinderschoenen

door Anne-Flor Vanmeenen,
vrijzinnig humanistisch consulente
(1 uur)

Aan de hand van symbolen op kindergraven, vormgeving, grafschriften worden een aantal tendensen bloot gelegd in onze rouwcultuur vroeger en nu.

5. A) Rituelen bij afscheid en overgang, uitvaart, rouwen

door Jeanne Smout
(1 uur)

Vanuit haar jarenlange professionele en persoonlijke ervaring met ziekte, sterven, dood en rouw in een ziekenhuis, maar ook in andere contexten, worden rituelen besproken, toegelicht en aangereikt bij afscheid en overgang, uitvaart en rouw. Een ruime spirituele benadering

B) "A la tête du client"

door Winnie Belpaeme,
vrijzinnig humanistisch consulente
(1 uur)

Een vrij- en eigenzinnige kijk op mensen en hun zingeving omtrent afscheid nemen en herdenken van hun geliefden. Zoekend naar symbolen en plechtigheden die voor hen persoonlijk van betekenis zijn. Uitgaande van de eindigheid van het leven die het waardevolle accentueert van het hier-en-nu ten volle be-leven mét elkaar.

16u00 Afsluiting met een drankje en gelegenheid tot napraten.

Deelnemersprijs

€ 100 indien u inschrijft en betaalt vóór 15 oktober 2011

€ 115 indien u inschrijft en betaalt vanaf 15 oktober 2011

Te storten op het rekeningnummer van Zorg-Saam
BE67 7300 0410 2587 met vermelding van naam + 02/12/11

Inschrijven

Via www.zorgsaam.be

Sprekers

- **Johan Maes**
Agoog, psychotherapeut, rouwtherapeut, coördinator van De Bedding, centrum voor psychotherapie en educatie (www.debedding.eu), auteur van *'Leven met gemis'* en *'Ze zeggen dat het overgaat'*.
- **Jan Bleyen**
Doctor in de geschiedenis. Auteur van *'De dood in Vlaanderen'*. In januari wordt een nieuwe publicatie verwacht: *'Doodgeboren. Een mondelinge geschiedenis van rouw'* (Amsterdam: Bezige Bij 2012).
- **Gust De Meyer**
Hoogleraar verbonden aan het Centrum voor Mediacultuur en Communicatietechnologie van de K.U.Leuven.
- **Daan Westerink**
Journalist, verlies- en rouwdeskundige. Auteur van *'Leven zonder ouders'* (2007) en *'Verder zonder jou'* (2010), waarin 28 jonge mensen vertellen over de dood van iemand die hen lief is en tips geven aan de mensen om hen heen.
- **Gerke Verthriest**
(Rouw)therapeute en freelance vormingswerkster.
- **Katelijan Vanhoutte**
Zangtherapeute.

- **Tjeu Leenders**

Verantwoordelijke van De Zeven Eiken vzw
www.dezeveneikenvzw.be en docent/medeoprichter
van de voorbije opleiding 'Ritueelbegeleiding uitvaarten'.
Auteur van '*Ruimte voor afscheid tussen dood en rouw-
maaltijd*' dat in het najaar zal verschijnen.

- **Anne-Flor Vanmeenen**

Vrijzinnig humanistisch consulente, auteur van '*De dood
in kinderschoenen*' (2011).

- **Jeanne Smout**

Jarenlange professionele ervaring binnen de ziekenhuis-
context.

- **Winnie Belpaeme**

Vrijzinnig humanistisch consulente (Huis van de Mens).

Praktische info

De studiedag gaat door in de factorij:
Huart Hamoiriaan 136 – 1030 Schaarbeek

Hoe bereikt u De Factorij?

Met het openbaar vervoer

Met de trein naar station Schaarbeek:

Tijdens de spitsuren zijn er verschillende treinen die rechtstreeks stoppen in Schaarbeek, of anders stapt u over in Brussel-Noord.

Vanaf station Schaarbeek moet u een goede vijf minuten stappen.

De Huart Hamoiriaan ligt tegenover het station (links houden).

Met de tram vanuit Brussel centrum:

Er zijn twee mogelijkheden:

- (a) Vanuit het station Brussel-Noord neemt men de tram nr. 55, richting Bordet. Afstappen aan halte "Helmet" (kerk). Stap voorbij de kerk meteen links. U vindt ons meteen na het tweede kruispunt op uw rechterkant.
- (b) Aan de Koningstraat (halte Park) neemt men de tram nr. 92 of nr. 93, met eindhalte station Schaarbeek.

Met de wagen

Vanuit de richting Oostende-Brussel E40 :

Op het einde van de E40 neemt u de ring van Brussel, richting Zaventem.

Neem afrit 7bis, richting Brussel (Laken).

U komt zo terecht op de A12 (vervolg hieronder).

Vanuit de richting Antwerpen-Brussel A12 :

Op het einde van de A12 aan de Y-splitsing uiterst links houden.

Via de achterzijde van het paleis tot verkeerslichten: recht-door tot volgende lichten.

Aan de volgende lichten (bij de van Praetbrug): links de brug oversteken.

Aan de derde lichten linksaf, d.i. de Eugeen Demolderlaan.

Voorbij de kerk van Helmet linksaf.

Na eerste kruispunt: huisnummer 136, De Factorij staat achterin.

Vanuit de richting Luik-Brussel E40 :

Op het einde van de E40 kiest u de richting Meiser.

Op het Meiserplein rijdt u recht-door.

Aan de 7de lichten rechtsaf, d.i. de Eugeen Demolderlaan.

Voorbij de kerk van Helmet linksaf.

Na eerste kruispunt: huisnummer 136, De Factorij staat achterin.

De Factorij beschikt over een beperkte eigen parking.

Remylaan 4b - 3018 Wijkmaal-Leuven
tel 016/24 39 75 - fax 016/24 39 71
zorgsaam@zorgsaam.be - www.zorgsaam.be